

Overzichtskaart 2.2 Probleemstelling en onderzoeksvraag (P. Ponte, 2012)

Wat?

- Probleemstelling: bevat een omschrijving van het probleem en de situatie waarin dat probleem zich voordoet.
- Onderzoeksvraag: verwijst naar wat men via actieonderzoek te weten wil komen om het probleem te kunnen oplossen.
- De term 'probleem' is een neutrale, niet-beladen term die verwijst naar de te onderzoeken en te veranderen situatie.

Hoe?

- Door het problematiseren en ter discussie stellen van het eigen onderwijs of door anderen opgelegde veranderingen – vanuit een ervaren kloof tussen wens en werkelijkheid.
- Door het controleren van veronderstellingen bij betrokkenen en door informatie en inspiratie te zoeken in de literatuur.

Criteria

- Probleemstelling en vraag zijn beperkt tot een aspect van de eigen onderwijspraktijk.
- Probleemstelling en vraag betreffen een aspect van de praktijk waar leraren zelf (mede)verantwoordelijk voor zijn of een aspect waar zij zelf invloed op willen en kunnen uitoefenen.
- Probleemstelling en vraag betreffen een aspect van de praktijk waar leraren gedurende langere tijd aan willen werken.
- De onderzoeksvraag is zo geformuleerd dat redelijkerwijs verwacht kan worden dat deze via het onderzoek te beantwoorden is.

Valkuilen

- De onderzoeksvraag is te breed en te veelomvattend.
- De leraar houdt er met het onderzoek een verborgen agenda op na, bijvoorbeeld het oplossen van een conflictsituatie op school.
- De leraar richt zich met het onderzoek op een acuut probleem, dat in feite onmiddellijk moet worden opgelost.

Overzichtskaart 2.3 Voorbereiding van de verkenning (P. Ponte, 2012)

- Wat zijn – samengevat – de probleemstelling en de onderzoeksvraag?
- Wat is daarover in de literatuur te vinden?
- Welke empirische gegevens zijn er nodig om het probleem beter te begrijpen?
Hoe, wat en wanneer, hoe vaak, bij wie, waarom, in welke situatie, in welke mate en in welke vorm?
- Hoe kunnen die gegevens verzameld worden en wie doet dat?
- Bij wie (leerlingen, collega's, schoolleiders, ouders enzovoort) kunnen die gegevens verzameld worden?
- Waar (in de les, in andere lokalen op school, buiten de school) en wanneer (in welke periode, op welke momenten) kunnen die gegevens verzameld worden?
- Wie moeten er geïnformeerd worden?
- Welke ethische aspecten (bijvoorbeeld anonimiteit en toestemming) zijn aan de orde en hoe moet daarmee worden omgegaan?

Recapitulatie

Waarom is het te verwachten dat met deze verkenning relevante informatie verkregen wordt, waarmee de onderzoeksvraag beantwoord kan worden?

Overzichtskaart 2.4 Plannen, uitvoeren en monitoren van verbeteracties (P. Ponte, 2012)

Resultaten van de verkenning

- Wat zijn, samengevat, de resultaten van de verkenning?
- Wat is er over of naar aanleiding van die resultaten in de literatuur te vinden?
- Geven de resultaten aanleiding om de probleemstelling of de onderzoeksvraag te herformuleren dan wel een nieuwe verkenning uit te voeren?

Globale planning van de verbeteracties

- Welke verbetering wordt voorgesteld, voor welke periode en met welk doel?
- Komen de voorgestelde acties ter verbetering logisch voort uit de probleemstelling, de vraagstelling en de verkenning?
- Welke ethische aspecten zijn aan de orde en hoe moet daarmee worden omgegaan?

Gedetailleerde planning van de deelacties

- Welke deelacties zijn nodig en in welke volgorde?
- Wie doet wat en wanneer bij de uitvoering van de verbeteracties?
- Wie moeten er verder bij de acties betrokken worden en wie moeten er geïnformeerd worden?
- Welke ethische aspecten zijn aan de orde en hoe moet daarmee worden omgegaan?

Monitoring

- Welke empirische gegevens zijn nodig om de verbeteracties te monitoren?
- Hoe en door wie worden de gegevens verzameld?
- Bij wie (collega's, leerlingen, schoolleiders, ouders) worden de gegevens verzameld?
- Waar (in de les, in andere lokalen op school, buiten de school) en wanneer (in welke periode, op welke momenten) kunnen die gegevens verzameld worden?
- Wie moeten er nog meer betrokken of geïnformeerd worden?
- Welke ethische aspecten (bijvoorbeeld anonimiteit en medezeggenschap) zijn aan de orde en hoe moet daarmee worden omgegaan?

Recapitulatie

- Waarom verwachten we dat de voorgestelde veranderingen ook echt een verbetering zijn en voor wie geldt dat?
- Waarom verwachten we dat met de gegevens uit de monitor een antwoord gegeven kan worden op de onderzoeksvraag?

Overzichtskaart 2.5 De regels voor critical friends die steun kunnen bieden door te verkennen (P. Ponte, 2012)

Doel

Het is de bedoeling dat leraar onderzoekers de uitvoering van hun actieonderzoek steeds bespreken met anderen, bijvoorbeeld collega's binnen of buiten de school of academische onderzoekers. Doel van die bespreking is een kritische verheldering van de door de leraar-onderzoeker zelf in te brengen bespreekpunten bij de uitvoering van zijn of haar onderzoek. Het is de taak van *critical friends* om de leraar-onderzoeker door middel van vragen te helpen (1) een goed beeld te krijgen van dat wat ingebracht wordt en (2) de kern van dat wat ingebracht wordt te bepalen. Op basis hiervan neemt degene die iets inbrengt *zelf* een beslissing over 'hoe nu verder'.

Drie regels kunnen daarbij helpen:

- Er worden in principe alleen vragen gesteld. Informatie over vergelijkbare ervaringen wordt niet gegeven. Deze regel moet ervoor zorgen dat de groep geconcentreerd blijft op het probleem van degene die het inbrengt.
- Beoordelende opmerkingen worden niet gemaakt, ook niet in de vorm van vragen. Deze regel moet voorkomen dat de persoon die iets inbrengt, wordt gedwongen om zich te verdedigen.
- Oplossingen voor dat wat ingebracht wordt, worden niet gegeven. Deze regel moet voorkomen dat de noodzaak tot het verkrijgen van inzicht in het probleem ondergeschikt gemaakt wordt aan het zoveel gemakkelijker verzamelen van recepten.

Er zijn drie soorten vragen die gesteld kunnen worden:

- Vragen naar concrete gebeurtenissen, voorbeelden en ervaringen om dat wat ingebracht wordt te illustreren.
- Vragen naar achtergronden van de situatie, het probleem, de werkwijze, oftewel: vragen naar redenen, motivaties of doelen.
- Vragen naar de rol van andere factoren (personen, context, literatuur) die betrokken zouden kunnen worden bij het analyseren en begrijpen van datgene wat ingebracht wordt.

Overzichtskaart 2.6 Leidraadsvragen (P. Ponte, 2012)

Visie

Welke opvattingen en visies hanteren wij ten aanzien van het te onderzoeken probleem en hoe hangen die samen met opvattingen en visies van anderen (de school, de overheid, de theorie)?

Bewijs

Hoe kunnen wij empirisch aannemelijk maken dat veronderstellingen over het te onderzoeken probleem juist zijn (betreffende ons eigen handelen in relatie tot leerlingen, collega's of anderen) en hoe kunnen we empirisch aannemelijk maken dat de gerealiseerde veranderingen ook het gewenste effect hebben?

Analyse en interpretatie

Helpen de empirische gegevens die we verzameld hebben bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag (betreffende ons handelen in relatie tot leerlingen, collega's of anderen) en kunnen we verklaringen vinden voor wat we in de praktijk zien gebeuren en wat lezen we daarover in de literatuur?

Communicatie

Hoe betrek ik leerlingen, collega's of anderen bij het plannen, uitvoeren en evalueren van mijn activiteiten, zodat zij met ons meedenken en onze veronderstellingen en conclusies aan een kritische toets onderwerpen?

Verbetering

Waarom denken wij dat een verandering ook een verbetering is en voor wie is de verandering dan een verbetering?

Ethiek

Is datgene wat we doen of willen bereiken in het actieonderzoek ethisch verantwoord en – zo niet – wat kan kunnen we daar dan aan doen?

Overzichtskaart 2.7 Voorgestructureerd logboek (P. Ponte, 2012)

Vorbereiding van de bijeenkomst

Naam:

Betreft periode tussen ... (datum vorige bijeenkomst) en ... (datum volgende bijeenkomst).

1. Wat is op dit moment het onderwerp van mijn actieonderzoek (eventuele veranderingen of verfijningen ten opzichte van het vorig logboek toelichten)?
2. Wat heb ik de afgelopen periode concreet gedaan aan de voortgang van mijn actieonderzoek en waarom heb ik dat gedaan?
3. Wat dacht ik daarmee voor mezelf te bereiken en wat bereikte ik daar feitelijk mee?
4. Welke ervaringen, vragen of problemen had ik de afgelopen periode bij het uitvoeren van mijn actieonderzoek en wat wil ik in de komende bijeenkomst inbrengen?

Evaluatie van de netwerkbijeenkomst

Betreft bijeenkomst d.d.: ...

5. Wat heb ik tijdens deze bijeenkomst ingebracht met betrekking tot mijn actieonderzoek?
6. Wat dacht ik daarmee voor mezelf te bereiken en wat bereikte ik er feitelijk mee?
7. Hoe denk ik in de komende periode verder te gaan met mijn actieonderzoek?
Wat neem ik me voor?
8. Overige opmerkingen en reflecties.